

KREDĪTIESTĀDES DARBĪBAS IEROBEŽOJUMI KĀ BANKAS UN TĀS AKCIONĀRU ĪPAŠUMTIESĪBU APROBEŽOJUMS

Mg.iur. Pauls Zeņķis
Latvijas Universitātes Juridiskās fakultātes
Civiltiesisko zinātņu katedras pasniedzējs

Tēzes

1. Latvijas Republikas Satversmes 105.pants garantē ikvienai personai tiesības uz īpašumu. Tiesības uz īpašumu sevī ietver arī tiesības, kas izriet no akcijām/kapitāla daļām, un tiesības uz licences pamata veikt komercdarbību. Kredītiestāde ir juridiska persona, kuru, apvienojot resursus, lai gūtu peļņu no komercdarbības uz licences pamata, ir izveidojušas vairākas personas. Tādējādi, dibinot kredītiestādi, tās akcionāri īsteno privātautonomijas principu, saskaņā ar kuru subjekti var brīvi, pēc savas izvēles un ieskatiem, veidot savstarpējās tiesiskās attiecības. Privātautonomijas principa pamatā ir ideja, ka civiltiesību jomā subjektam pašam ir tiesības izlemt, vai izmantot tam piešķirtās tiesības, vai nē. Privātautonomija izpaužas ne tikai tiesisko attiecību nodibināšanā, bet arī nodibināto tiesisko attiecību realizēšanā un pat izbeigšanā.
2. Centrālais banku darbības regulējošais normatīvais akts ir Kredītiestāžu likums. Tas regulē gan kredītiestāžu dibināšanas un licencēšanas kārtību, gan būtiskas līdzdalības iegūšanas jautājumus, gan kredītiestādes un tās klientu attiecības, gan kredītiestāžu darbības uzraudzību, gan kredītiestādei piemērojamos darbības ierobežojumus, atbildību un sodus, gan tās likvidāciju.
3. Finanšu un kapitāla tirgus komisijai (FKTK) kā kredītiestāžu uzraugam ir piešķirtas ļoti plašas pilnvaras ietekmēt kredītiestādes darbību. Būtībā Kredītiestāžu likums paredz trīs veidus, kā FKTK iesaistās kredītiestāžu uzraudzībā – (1) īstenojot uzraudzības pasākumus, (2) ierobežojot kredītiestādes darbību, (3) lemjot par kredītiestādei izsniegtās licences (atļaujas) anulēšanu.
4. Īstenojot uzraudzības pasākumus FKTK ir tādas būtiskas tiesības kā (1) neļaut kredītiestādei nodibināt ciešas attiecības ar trešajām personām, vai aizliegt darījumus ar tām, (2) pieprasīt kredītiestādes akcionāru sapulces vai padomes sēdes sasaukšanu un noteikt tajā izskatāmos jautājumus, (3) aizliegt kredītiestādei uzsākt jaunu finanšu pakalpojumu sniegšanu. Tādējādi, īstenojot uzraudzības pasākumus, FKTK rīcībā ir vairāki instrumenti, kas būtiski ierobežo bankas un tās akcionāru tiesības uz komercdarbību.
5. Savukārt attiecībā uz FKTK tiesībām ierobežot kredītiestādes darbību, Kredītiestāžu likums tai piešķir pilnvaras (1) dot kredītiestādes pārvaldes institūcijām, to vadītājiem un locekļiem saistošus rakstveida norādījumus, (2) noteikt kredītiestādes tiesību un darbības ierobežojumus, tajā skaitā pilnīgi vai daļēji apturēt finanšu pakalpojumu sniegšanu, ka arī noteikt saistību izpildes ierobežojumus, (3) iecelt kredītiestādē vienu vai vairākus FKTK

pilnvarniekus, (4) kā arī pieprasīt, lai kredītiestāde, piemēram, sašaurina vai ierobežo komercdarbību, darbības vai iestāžu tīklu un atsakās no darbības jomām, kas pārmērīgi apdraud tās stabilitāti, samazina tās darbībai, produktiem vai sistēmām piemītošos riskus, novirza tīro peļņu kapitāla stiprināšanai, samazina vai neveic peļņas sadali un procentu maksājumus akcionāriem. Tiesības uz dividendēm ir būtiskas akcionāru tiesību uz īpašumu sastāvdaļa, taču likums piešķīris FKTK pilnvaras ierobežot arī akcionāriem no akcijām izrietošo tiesību realizācijas iespējas.

6. Būtiskākā sankcija, ko FKTK var kredītiestādei piemērot, ir tās darbībai izsniegtās licences (atļaujas) anulēšana. Tai skaitā, FKTK ir tiesības licenci (atļauju) anulēt, ja kredītiestāde neievēro Kredītiestāžu likuma un citu kredītiestādes darbību regulējošu normatīvo aktu prasības. Ja kredītiestādei ir anulēta licence (atļauja), automātiski seko arī tās likvidācija. Tādējādi, izvērtējot kredītiestādei izsniegtās licences (atļaujas) anulēšanu, FKTK ir rūpīgi jāizvērtē šāda lēmuma sekas ne vien attiecībā uz noguldītājiem, bet arī pašu banku un tās akcionāriem, jo šāds FKTK lēmums būtiski un neatgriezeniski aizskar bankas un tās akcionāru tiesības uz turpmāko komercdarbību uz licences pamata.
7. Licences (atļaujas) anulēšana, pamatojot to ar kredītiestādes veiktajiem normatīvo aktu pārkāpumiem, var FKTK būt visgrūtāk izvērtējamais licences anulēšanas pamats. Būtiski, ka Kredītiestāžu likums nekonkretizē par kādu normatīvo aktu prasību neievērošanu piemērojama minētā sankcija. Gramatiski tulkojot Kredītiestāžu likuma 27.panta 8.punktu, var nonākt pie secinājuma, ka pat situācijā, kurā, piemēram, kredītiestāde nepamatoti atlaiž tās darbinieku, tai var anulēt tai izsniegto licenci (atļauju). Tomēr, ievērojot demokrātiskā valstī pašsaprotamo samērīguma principu, minētā norma kredītiestādei izsniegtās licences (atļaujas) anulēšanai būtu piemērojama vien situācijā, ja kredītiestāde pieļautu būtiskus normatīvo aktu pārkāpumus.
8. Jau esošajā FKTK praksē ir pierādījies, ka licences (atļaujas) anulēšana uz minētā pamata ir problemātiska. Tā, piemēram, FKTK, veicot pārbaudi Ogres komercbankā, konstatēja trūkumus bankas iekšējās kontroles sistēmā, kā rezultātā pašai bankai nepamanīta palika tās darbinieka veikta dokumentu viltošana. Lai arī nekādi zaudējumi noguldītājiem un finanšu sistēmai ar šādu bankas darbinieka rīcību netika radīti, FKTK lēma licenci Ogres komercbankai anulēt. Pēc šī lēmuma izvērtās plašas diskusijas par FKTK rīcības samērīgumu konkrētajā situācijā, tomēr arī tiesa abās instancēs pievienojās FKTK lēmumam un atzina to par pamatotu. Lai praksē turpmāk novērstu sarežģījumus šīs normas piemērošanā, likumdevējam būtu nepieciešams papildināt minēto normu ar konkrētu kritēriju – "būtisks".
9. Pat pēc kredītiestādei izsniegtās licences (atļaujas) anulēšanas, ja seko tās likvidācija, bankas akcionāriem saglabājas tiesības uz likvidācijas kvotu. Arī likvidācijas kvota ir akcionāra no akcijas izrietoša tiesība, kuru aizsargā Satversmes 105.pantā garantētās tiesības uz īpašumu. Būtiski ņemt vērā, ka lielai kredītiestādei, kuras akcijas kotējas biržā, akcionāru skaits var būt mērāms vairākos simtos tūkstošu. Šo akcionāru skaitā var būt ne vien turīgi banķieri, bet

arī pensiju fondi. Tādējādi bankas akcionāru tiesības uz īpašumu ir tik pat būtiskas kā jebkura cita likvidējamās kredītiestādes kreditora (noguldītāja) intereses par tā noguldīto līdzekļu aizsardzību.

10. Banku sektors ir finanšu sistēmas "sirds". Saprotama ir valsts rīcība īpaši regulējot banku sektoru, jo finanšu tirgus nevar darboties pašplūsmā. Pašsaprotami, ka sākoties problēmām banku sektorā, rodas lielākas vai mazākas problēmas arī visam kapitāla tirgum un valsts finanšu sistēmai kopumā. Līdz ar to, banku sektoru ir nepieciešams regulēt gan preventīvi, gan pieņemot noteiktus mērus, ja attiecīgie riski jau ir iestājušies. Tomēr būtiski vienmēr atcerēties, ka ne vien kredītiestādes licences (atļaujas) anulēšana un kredītiestādes darbības ierobežojumi, bet arī preventīvas, taču nepamatotas finanšu sektora uzraudzības darbības var novest pie būtiskiem bankas un tās akcionāru īpašumtiesību pārkāpumiem, kas var rezultēties ar ilgstošām tiesvedībām starp valsti (FKTK personā) un banku, kā arī tās akcionāriem. Tādējādi FKTK, pieņemot lēmumu par kredītiestādei piemērojamajiem uzraudzības pasākumiem un darbības ierobežojumiem, ir būtiski vienmēr samērīgi izsvērt ne vien noguldītāju intereses, bet arī bankas un tās akcionāru tiesību uz īpašumu potenciālo aizskārumu, ko šādi pasākumi/ierobežojumi var radīt.